

Kroniek

H.J.C.C.J. Wilschut

Het getuigenis van antwoord 80 HC

“Vals getuigenis over paapse mis”. Amerikaanse Kerk wil catechismus wijzigen.’ Aldus de kop in het *Nederlands Dagblad* van 21 juli 2005. Het was één van de weinige kerkelijke nieuwsfeiten uit de afgelopen periode. De Amerikaanse Christian Reformed Church (CRC) overweegt om bij antw. 80 van de Heidelbergse Catechismus een voetnoot te plaatsen. En gaf van dit voornemen tekst en uitleg aan de Gereformeerde Oecumenische Raad (GOR). De pauselijke mis een vervloekte afgoderij en een verloochening van het enige offer van Christus? Dat is te scherp gezegd. Het is zelfs een karikatuur. Een vals getuigenis dus.

Geen paniek

Als gereformeerd kerkmens ben je geneigd om bij zo'n bericht meteen je hakken in het zand te zetten. Vingers af van de gereformeerde belijdenis, nietwaar? Inderdaad. Maar dat wil niet zeggen dat die belijdenis nooit veranderd zou mogen worden. De confessie blijft aan de Schrift onderworpen. En zou in de belijdenis aan een bestreden standpunt onrecht worden gedaan, dan kan ook dat aanleiding zijn om corrigerend op te treden. Wil je niet ingrijpen in de oorspronkelijke tekst, dan is een voetnoot nog niet eens zo'n gek idee. Hoe dan ook, het gaat om het levend belijden van de kerk. Acht je de confessie boven verandering en verbetering verheven, dan kan zij maar zo een museumstuk worden. En dat is nou ook weer niet de bedoeling.

In ieder geval is de gedachte als zodanig om antw. 80 HC van een voetnoot te voorzien geen teken van confessionele ontrouw. Terecht constateert de commentator in het *Reformatorsch Dagblad* van 25 juli 2005: 'Kennelijk vindt men nu in de Christian Reformed Church de Heidelbergse Catechismus nog belangrijk genoeg om er op een gevoelig punt een relativerende kanttekening bij te plaatsen.' Niet dat de CRC voortaan kan gelden als een wonder van confessionele trouw en betrouwbaarheid. Zoals dat evenmin bij de GOR het geval is. Wat dat betreft spreekt de voorgenomen bezinning op de binding aan de belijdenis boekdelen. De lidkerken gaan daar nogal verschillend mee om. Al maken ze het niet allemaal zo bont als de PKN. Opvallend hoe de PKN-voorman ds. J.G. Heetderks erkende, dat - als het gaat om de binding aan de belijdenis - zijn kerk een bijzondere positie binnen de GOR inneemt. Men gaat in de PKN aanzienlijk losser met de belijdenis om dan in de GOR het geval is (*ND* van 28 juli 2005).

Intussen heeft de GOR de suggestie van de CRC ten aanzien van antw. 80 HC niet overgenomen. Ook al zijn er reeds kerken in Indonesië die hier met een voetnoot werken (las ik in het *RD* van 25 juli 2005). Voor mijn gevoel heeft deze beslissing iets halfslachtigs. Materieel stemt men het de CRC toe: de tekst van antw. 80 HC is niet meer van deze tijd. Tegelijk kiest men niet voor een voetnoot of iets dergelijks, maar voor een bezinningsproces over mis en avondmaal. Daarbij wordt de Rooms-Katholieke Kerk gevraagd om de eigen leer tegen het licht te houden. Of dit besluit is ingegeven door een brede relativering van de belijdenis, zoals de eerder geciteerde commentator in het *RD* stelt, lijkt me een iets te vlotte verklaring. Bij alle vragen die je kunt hebben over de omgang met de confessie binnen de GOR - men heeft breedvoerig over de tekst van de HC gesproken. Dat doe je niet, wanneer die tekst nauwelijks nog iets voor je betekent. Je moet wel billijk blijven. Dan blijft er nog genoeg te kritiseren over. Heb ik de krantenverslagen goed begrepen, dan waren er ook afgevaardigden op de GOR die er niet zeker van waren, dat er in de roomse mis *geen* sprake van afgoderij zou zijn (zie weer *ND* van 28 juli 2005). Hoe dan ook, de beslissing van de GOR heeft iets van het sparen van de kool en de geit. Niet ongebruikelijk, ook niet in de kerkelijke wereld. Maar niet echt bevredigend.

Waar het mij nu echter om gaat, is: geen paniek bij een suggestie om iets in de belijdenis te wijzigen! Zeker gereformeerde kerkmensen van na 1905 (toen de Gereformeerde Kerken in Nederland een aantal woorden in art. 36 NGB schraptten) kunnen dat weten. In een dergelijke situatie moet je een *inhoudelijk* gesprek voeren. Zit antw. 80 HC er in de huidige situatie echt naast? Dat lijkt me de hamvraag. Graag wil ik met u deze kwestie nader bekijken.

Antw. 80 HC toen ...

Doet in de situatie van vandaag antw. 80 HC wel recht aan de officiële rooms-katholieke leer? Daaraan gaat een andere vraag vooraf. Deed antw. 80 HC dat in eigen tijd (1563) wél?

Ik kom op die vraag, omdat volgens dr. Georg Vandervelde van de CRC destijds rooms en protestanten wederzijds karikaturen van elkaars theologie maakten. Het was nu eenmaal een tijd van scherpe confrontatie. Het Concilie van Trente sprak het anathema (= vervloekt) uit over ieder die iets anders geloofde dan de katholieke leer. Van de weeromstuit reageerde de Catechismus daarop met stevige woorden (*ND* van 21 juli 2005).

Tussen haakjes, het is goed mogelijk om in antw. 80 HC een reactie te zien op de besluiten van Trente. In de eerste editie van de HC ontbrak vr./antw. 80 HC. Ze werden in de tweede en derde editie toegevoegd, op verzoek van Olevianus. Het is geen al te woeste veronderstelling om de aanleiding daarvoor te zoeken in de vloekspraken van Trente. Al blijft het gaan om een vermoeden.

Maar dan nog. Al is antw. 80 HC een reactie, daarmee is nog niet gezegd dat het om een overreactie gaat. Dan moet je eerst aan de hand van de stukken bekeken hebben, of de HC wel een correcte weergave van de roomse leer biedt.

Antw. 80 HC schetst de roomse positie als volgt: de mis leert in de eerste plaats, dat levenden en doden alleen dan door het lijden van Christus vergeving van de zonden hebben, indien Christus nog dagelijks door de priesters in de mis voor hen geofferd wordt. Ten tweede, dat Christus lichamenlijk in de gedaante van brood en wijn aanwezig is en daarom ook in die gedaante aanbeden moet worden.

Voor zover ik kan beoordelen, doet de HC daarmee recht aan wat in Trente werd uitgesproken. In brood en wijn is Christus lichamenlijk aanwezig, zijn lichaam en zijn bloed. Compleet en permanent. Dus is hier aanbidding gepast. Bovendien is in de mis sprake van een werkelijk en eigenlijk offer. Om precies te zijn: een offer met verzoenende kracht. Zeker, ook de concilievaders wisten dat er in de brief aan de Hebreëën staat, dat Christus eenmaal voor de zonden gestorven is. Maar - dit eenmaal gebrachte offer komt in het misoffer terug. Kruisoffer en misoffer zijn één met elkaar. Alleen de manier van offeren verschilt. Hier zitten best de nodige vaagheden. Toch is één ding duidelijk: het eenmalige offer komt in de mis terug en wordt door de kerk als offergave aan God aangeboden. Alleen dan heeft Christus' offer effect. Daarvoor is de offerhandeling in de mis een noodzaak.

Geen wonder dat de HC zegt: zo zet je de eenmaligheid van Christus' offer op losse schroeven. Steeds opnieuw moet een aanvullende offerhandeling Christus' offer present stellen en effectief maken. Het is niet anders dan een verloochening van het enige offer van Christus. Nee, het staat er anders: *in de grond van de zaak* is het een verloochening van het enige offer van Christus: *'im grund'*, zegt de (oude) Duitse tekst. Wat in de Latijnse tekst wordt weergegeven met 'de grond van de mis'. Die nuance mis ik in veel commentaren op antw. 80 HC. De Catechismus beweert niet dat de Rooms-Katholieke Kerk de *bedoeling* heeft om de eenmaligheid van Christus' offer te

ontkennen. Maar - *feitelijk* doet men het wel. Zo is het ook met de verering van brood en wijn. Voor de roomse kerk zijn het brood en de wijn in de mis Christus' eigen lichaam en bloed. Men meent daarin Christus te vereren. Ten onrechte. Dat maakt van jouw verering van brood en wijn *feitelijk gezien* afgoderij. Je geeft goddelijke eer aan dingen uit de schepping. En dat vervloekt de heilige God in zijn Woord. Kortom, de HC spreekt geen oordeel uit over subjectieve bedoelingen, maar over de feitelijke grondslag van de mis.

Er valt meer over de mis te zeggen dan in de HC staat. Lees er de uitspraken van Trente maar op na. De HC beperkt zich tot de kern van de klassieke roomse leer over de mis. Zonder zich aan overdrijving of vertekening schuldig te maken. Geen vals getuigenis dus. En ook geen overreactie. Al is de heilige verontwaardiging hoorbaar. Mag het? De leer van het heil is in geding!

... en nu

Daarmee is het verhaal niet uit. De tijd heeft niet stilgestaan. Binnen de Rooms-Katholieke Kerk wordt nu meer nadruk gelegd op het unieke van Christus' offer dan in 1563, merkt prof. dr. B. Kamphuis op. Ook over de leer van de transsubstantiatie (= de wezenlijke verandering van brood en wijn in Christus' lichaam en bloed) is volgens hem sindsdien verder doorgedacht. Blijf in de catechismuspraak dus niet steken in 16^e-eeuwse polemieken (*ND* van 22 juli 2005).

Voor Kamphuis betekent dit niet dat de tekst van de HC hiermee achterhaald zou zijn. Bovendien is de roomse kerk allerm minst van plan om Trente te herzien. Dan ziet Kamphuis al helemaal geen aanleiding om antw. 80 HC op te geven. Daar denkt de CRC dus anders over. Met waardering brengt de GOR die mening onder de aandacht van haar lidkerken. Hoe je het ook draait of keert, in de huidige situatie is antw. 80 HC met haar tekening van de roomse positie blijkbaar niet meer *terzake*.

Daar kun je maar op één manier achterkomen. Namelijk door je te verdiepen in de officiële papieren van de roomse kerk. Laat de Rooms-Katholieke Kerk maar voor zichzelf spreken.

Daarbij moet bedacht worden dat *verandering* van de eenmaal vastgestelde leer in de Rooms-Katholieke Kerk principieel uitgesloten is. Zeker, ook daar kent men ontwikkelingen in de theologie. Nieuwe leeruitspraken zijn mogelijk. Maar niet om eerder vastgestelde leer in te slikken. Hoe zou dat kunnen met een leer die de kerk onder leiding van de Heilige Geest heeft uitgesproken? Die leer kan ontplooid worden, aangevuld, uitgebreid. Maar niet herroepen. Wat dat betreft is de oproep van de GOR aan het adres van de roomse kerk om zich te bezinnen op de leer over de mis, wat argeloos. Al op de GOR zelf verklaarde de rooms-katholieke bisschop John Rodano, dat herziening van Trente geen optie is. Toen in de vorige eeuw roomse theologen de leer van de transsubstantiatie probeerden te verzachten en de instellingswoorden van Christus meer symbolisch wilden verklaren, greep paus Paulus VI persoonlijk in. Nog vóór de laatste zittingsperiode van het tweede Vaticaans Concilie verscheen op 3 september 1965 de encycliek *Mysterium fidei*. Niks geen symbolische manier van spreken! Christus is lichamelijk aanwezig in brood en wijn. Er vindt een werkelijke verandering plaats. En - zei de paus daarbij hardop - denk niet dat de oude termen tijdgebonden zijn. Onder leiding van de Heilige Geest heeft de kerk woorden gebruikt, die altijd en overal gelden. Aanpassing is niet nodig.

Vandaar dat in *Katechismus van de Katholieke Kerk* (Brussel/Utrecht 1993) probleemloos uit de teksten van Trente wordt geciteerd of ernaar wordt verwezen. Deze *Katechismus* mag gelden als een geautoriseerde weergave van de officiële rooms-katholieke geloofsleer. Als opvolger van Petrus keurde Johannes Paulus II deze *Katechismus* goed en verordende hij krachtens apostolisch gezag de publicatie ervan (p. 18-19). Dat maakt van deze *Katechismus* een gezaghebbende bron, voor wie weten wil wat de Rooms-Katholieke Kerk vandaag de dag leert.

Even een tussenopmerking: het ontwerp van de *Katechismus van de Katholieke Kerk* werd voorbereid door een commissie van twaalf kardinalen en bisschoppen, onder leiding van kardinaal Ratzinger (p. 9), de huidige paus Benedictus XVI. Hij blijkt er ook sterk zijn stempel op te hebben gezet. In zijn boek *Over de drempel van de hoop* (Amsterdam/Antwerpen 1994) brengt Johannes Paulus II de *Katechismus* ter sprake, en zegt in dat verband: 'Bijzondere verdiensten moeten worden toegekend aan kardinaal Joseph Ratzinger, prefect van de Congregatie voor de geloofsleer' (p. 151). De *Katechismus* geeft dus ook een goed beeld van de opvattingen van de huidige paus.

De *Katechismus* geeft een brede uiteenzetting over het sacrament van de eucharistie (p. 295-315). Begrijpelijk. De eucharistie is voor de roomse kerk het sacrament bij uitstek: oorsprong en hoogtepunt van het kerkelijk leven. De eucharistie is zoveel als de samenvatting van het geloof (p. 296). Wonderlijk zoals schriftuurlijke gedachten en uitgesproken dwalingen in deze uiteenzetting hand in hand gaan. Maar wat in het kader van deze Kroniek van belang is: ook in de *Katechismus* wordt de lichamelijke aanwezigheid van Christus in brood en wijn geponoerd, en dat in woordelijke aansluiting bij Trente: de hele Christus is aanwezig, waarachtig, werkelijk en wezenlijk. En dat door de verandering van brood en wijn (p. 306v).

Ook wanneer het gaat om de mis als sacramenteel offer, is er de uitgesproken aansluiting bij Trente. De offergave is hetzelfde, alleen de wijze van offeren is verschillend, nu onbloedig. De eucharistie stelt het kruisoffer present en past er de vruchten van toe, zodat er vergeving is voor de zonden die wij dagelijks begaan (p. 304v).

Ik kan er weinig anders van maken. De kernpunten van de roomse leer over de mis zijn sinds 1563 niet werkelijk veranderd. Ze worden nog voluit gehandhaafd. Dat betekent, zoals de HC destijds een correcte (zij het niet een uitputtende of complete) weergave gaf van de roomse positie, doet zij dat vandaag - met dezelfde beperkingen - nog steeds. Ondanks alle ontwikkelingen en verschil in accenten. Waar het op aankomt, is ongewijzigd gebleven. *In de weergave van de roomse leer over de mis is antw. 80 HC nog steeds een tekst van deze tijd. Het blijft gaan om een betrouwbaar getuigenis.*

Dus is ook de bijbels-reformatorische kritiek van antw. 80 HC op deze leer nog steeds terzake. Afgezien van alle subjectieve bedoelingen, de feitelijke grondslag van de mis blijft een loochening van het enige offer van Christus en een vervloekte afgoderij. Triest dat dat na zoveel eeuwen nog steeds onveranderd gezegd moet worden.

Vervloekt

Moet dat echt? Dat harde woord 'vervloekt'? Het is één van de meest huiveringwekkende woorden uit de Schrift. Vervloekt. Je hebt de heilige God tégen je. Moet je dat scherpe woord nu echt gebruiken tegenover medechristenen, ook al zitten ze er - bijbels gezien - naast?

Dat is geen vraag voor de vorm. Nee, er ligt binnen de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken geen voorstel ter tafel om een neutraliserende voetnoot bij antw. 80 HC te plaatsen. En toch. Ook onder ons ontmoet je soms weezin tegen de taal van antw. 80 HC. Zoals een (hartelijk meelevende!) zuster der gemeente mij ooit eens vroeg na een preek over Zondag 30 HC: 'Dominee, vr./antw. 80, kan die er niet uit?' De scherpte ervan kan afstoten, ook in eigen kring. Vandaar dat ik in deze Kroniek zoveel aandacht aan deze kwestie geef.

Ook de oud-secretaris van de Gereformeerde Bond (vroeger in de Ned. Herv. Kerk, nu in de PKN), dr. ir. J. van der Graaf, constateert vandaag de dag een zekere angst om een woord als

‘vervloekt’ te gebruiken. ‘Ten onrechte denk ik, want de Bijbel gebruikt het zelf ook, bijvoorbeeld in de Galatenbrief. Je moet goed weten wanneer je iets vervloekt noemt, maar het mag wel. Zo’n woord moet ons niet bij voorbaat al te hard voorkomen’ (ND van 22 juli 2005). Ik kan mij goed in deze woorden vinden. Met een dikke streep onder het pleidooi voor zorgvuldigheid en voorzichtigheid. Aan grote woorden kun je je zomaar vertellen.

Maar is een leer echt een schending van de bijbelse leer, dan moet dat ook hardop gezegd worden. Als dat niet meer kan in Gods kerk, is er iets heel erg mis. Dan ben je als kerk geen pijler en fundament van de waarheid meer. Je kunt de tent wel sluiten. Je bent kerk-af!

Afgesloten op 18 augustus 2005.